

Povjerenje u institucije

Politička kultura u Crnoj Gori

“Subjects obey. Citizens choose”

(Dalton T. J., 2000, str. vii)

Pitanja i problem

- Da li je institucionalna transformacija države dovoljna da podstakne društvenu transformaciju?
- Koji faktori ubrzavaju, a koji usporavaju proces društvene transformacije i prihvatanja liberalno-demokratskog institucionalnog okvira?
- „Državnici koji su pokušali da kreiraju političku demokratiju često su se koncentrisali na kreiranje formalnog skupa demokratskih političkih institucija i pisane ustave, ili su se, pak, koncentrisali na stimulisanje političke participacije masa formiranjem političkih partija. No, razvoj stabilne i efikasne demokratske vladavine ne zavisi samo od strukture vladavine i politike: on zavisi i od orijentacija koje ljudi imaju prema političkom procesu – od političke kulture. Ukoliko politička kultura nije sposobna da podržava *demokratski sistem, šanse za uspeh ovog sistema su male*“ (G. Almond)

Teorija političkog sistema Gabrijele Almonda

- Politički sistem = politička kultura + politička struktura
- Ulazne (politička socijalizacija, regrutacija, interesna agregacija, interesna artikulacija, politička komunikacija) i izlazne funkcije sistema (djelovanje vlasti na društvo u vidu funkcionisanja tri grane vlasti).

Definicija

- Politička je kultura mreža individualnih orijentacija i stavova pripadnika društva prema političkom procesu.
- Ove individualne orijentacije uključuju nekoliko komponenata:
 - (a) kognitivne orijentacije, znanje sadašnje i drugo o ključnim političkim objektima;
 - (b) afektivne orijentacije, osjećanje privrženosti datom političkom sistemu;
 - (c) vrijednosne orijentacije – sadrže i mnjenje o političkim objektima, koji obično uključuju primjenu univerzalnih standarda u vrednovanju političkih događaja i objekata

Kriteriji ili put u operacionalizaciju koncepta

- Dakle, osnovni kriteriji za razlikovanje tri osnovna tipa političke kulture, po Almondu su:
 - Kakva saznanja, osjećanja i mišljenja pojedinac, član datog političkog sistema, ima o njemu kao cjelini (o naciji, široj i užoj skupini, istoriji, zajedničkim obilježjima i sl.)?
 - Kakva saznanja, osjećanja i mišljenja pojedinac ima o nosiocima ulaznih funkcija političkog sistema?
 - Kakva saznanja, osjećanja i mišljenja pojedinac ima o nosiocima izlaznih funkcija političkog sistema?
 - Kakva saznanja, osjećanja i mišljenja pojedinac ima o sebi i drugima kao članovima sistema, njihovom međusobnom odnosu, obavezama i ulogama u odnosu na sistem kao cjelinu?

Tipovi političke kulture

	<i>Sistem kao opšti objekat</i>	<i>Objekti ulaza</i>	<i>Objekti izlaza</i>	<i>Pojedinac kao objekat</i>
Parohijalni	0	0	0	0
Podanički	1	0	1	0
Participacijski	1	1	1	1

Izvor: (Almond & Verba, 2000, str. 22)

Tri tipa političke kulture

- *Parohijsku političku kulturu* karakteriše pojedinac koji prema političkom sistemu ima relativno ambivalentan odnos poštovanja. Odnos zasnovan na afektivnoj privrženosti. Nikada se ne dovodi u pitanje.
- *Podaničku političku kulturu* karakteriše „pasivan, promatrački i fatalistički“ odnos prema političkom sistemu. Vlast je *data* i kao takva se ne ispituje, pojedinac nema razvijenu svijest o sopstvenoj ulozi u tvorbi vlasti, on nije sudionik političkog procesa.
- *Participativna politička kultura* je ona u kojoj pojedinac sebe doživljava kao aktivnog učesnika u tvorbi vlasti. Samim tim, vlast nije *data*, nego je promjenjiva i zavisi od pojedinca i njegovih preferencija.

Starija istraživanja (Marijanović i Jovanović)

- **Identitet.** Crna Gora već više od dva i po vijeka ima jasan i nepromjenjiv geografski, kulturni i istorijski identitet.
- **Autonomija političke zajednice.** Ovaj identitet je tokom tog perioda (sa kraćim prekidima) bio izražen kroz posebnu autonomnu političku zajednicu.
- **Suživot etničkih zajednica.** Do 1878. godine, kada se desilo prvo veće teritorijalno proširenje, Crna Gora je bila izrazito tradicionalna, jednokulturna i jednovjerna. Ulaskom drugih naroda i vjera u njene teritorijalne granice ne ostvaruje se koncept *melting pot-a* i asimilacije već naprotiv, razvija se model suživota etničkih zajednica. U tom smislu Crna Gora pokazuje mnogo viši stepen etničke tolerancije u odnosu na države u svom okruženju.
- **Zakon malih brojeva.** Veličina zemlje i broj stanovnika veoma utiču na političke odnose, što se lijepo može opisati nedostatkom pravog javnog mnjenja, na primjer - „Jer, niti je javno mnjenje dovoljno anonimno, a tada i nije javno, niti postoje one velike grupe i „mase“ čije gibanje tvori političku dinamiku drugdje.“ (Jovanović & Marjanović, 2002, str. 16)
- **Potreba za pripadnošću.** Veličina političkog sistema uslovljava stalnu potreba za pripadnošću većim savezima.

Starija istraživanja (Marijanović i Jovanović)

- **Sekularna država.** U proces ubrzane modernizacije i razvoja Crna Gora je ušla iz posebnog oblika plemenske organizacije pod političkim vođstvom, ali ne i pod vlašću crkve.
- **Odnos do vlasti.** Vlast se doživljava kao „autohtona, domaća, naša“. „Odsustvo etničke i kulturne distance, mala ili savladiva statusna i ekonomska distanca - u poređenju sa drugim i drugačijim istorijskim aranžmanima - učiniće da je komunikacija između običnog člana zajednice i vlasti odnosno nosioca vlasti jednostavna, neformalna i često vrlo racionalna.“
- **Klijentelizam.** Očekivanja od vlasti: razmjena usluga po „osobitom klijentelističkom modelu“.
- **Egalitarnost društva.** Crnogorsko društvo je pretežno egalitarno – svi članovi zajednice su jednaki. „Upravljačke uloge, mjesto u aparatu vlasti, glavni osnov sticanja ekonomskih prednosti.“
- **Aktuelni rascjepi.** Tranzicija od 1990. godine dovodi državu u situaciju da se suočava sa tri rascjepa: socijalno-ekonomskim, etničkim, i rascjepom po pitanju odnosa Srbije i Crne Gore.
- Dodatak: **Pravni nihilizam V. Goati**

Statusno društvo

- „Jedan od prvih pokušaja identifikacije ova dva tipa društva nalazimo u radu H. Maine/a, koji izlaže tezu da proces političkih promena i modernizacije uključuje promene od *statusnih ka ugovornim* društvima. Osnovno je obeležje statusnih društava da su individualna prava i dužnosti zasnovani na bazi porodičnih i plemenskih odnosa i da osnovni ton takvim društvima daje svest individue o specijalnim i osobenim vezama koje svako ima sa svakim. S druge strane, *kontraktna* društva zasovana su na teritorijalnim odnosima, a odnosi među individuama su sekularne i ugovorne prirode i zasnovani su na univerzalnim standardima i normama“
- Dominacija privatne nad javnom sferom.

Amoralni familizam

- Slučaj Montegrano i Edvard Banfield (*Moralni osnovi nazadnog društva*)
- Stanovnici Montegrana su bili zainteresovani isključivo za svoje privatne poslove i napredovanje sopstvene uže porodice dok ih ništa zajedničko i javno nije interesovalo, osim kao prilika da obezbijede određenu korist za svoju porodicu. Svojevrnsnu dozu cinizma nosila je opšta pretpostavka da će svi da urade isto, koja im je služila da opravdaju takav svoj pasivan odnos do kolektivnih problema. Štaviše, bilo kakvo interesovanje za javno od strane ostalih stanovnika Montegrana percipirano je kao *sumnjivo*.
- “If I decided that I wanted to do something for Montegrano, I would enter my name on the list at election time, and everyone would ask, 'Why does he want to be mayor? If ever anyone wants to do anything, the question always is: what is he after?’”
- Banfield argued that Italian family bonds are so tight that they prevent people from coming together to create outcomes that benefit a larger number

- Ova studija može biti relevantna za Crnu Goru budući da:
- (1) je u pitanju društvo izuzetno snažnih porodičnih veza,
- (2) opisuje kako isuviše snažne porodične veze mogu proizvesti svojevrsan ciničan odnos do javnog, opšteg i zajedničkog, što je fenomen koji se može primijetiti u Crnoj Gori
- (3) jedan od najvažnijih elemenata odnosa do javnog jeste participacija koja se pojavljuje u formi konvencionalne kao što je glasanje i nekonvencionalne kao što su drugi oblici učešća u politici (potpisivanje peticije, učešće u štrajku, legalnim demonstracijama i slično).

Kako mjeriti političku kulturu?

- Kakva saznanja, osjećanja i mišljenja pojedinac, član datog političkog sistema, ima o njemu kao cjelini (o naciji, široj i užoj skupini, istoriji, zajedničkim obilježjima i sl.)?
- Kakva saznanja, osjećanja i mišljenja pojedinac ima o nosiocima ulaznih funkcija političkog sistema?
- Kakva saznanja, osjećanja i mišljenja pojedinac ima o nosiocima izlaznih funkcija političkog sistema?
- Kakva saznanja, osjećanja i mišljenja pojedinac ima o sebi i drugima kao članovima sistema, njihovom međusobnom odnosu, obavezama i ulogama u odnosu na sistem kao cjelinu?

%	Koliko ste ponosni što ste građanin svoje države?				Total
	veoma	ponosan	nisam ponosan	nisam uopšte	
Stare članice EU					
Austrija	47.7	41.6	6.9	3.9	100.0
Belgija	29.4	58.2	10.1	2.2	100.0
Danska	49.2	41.6	8.4	0.8	100.0
Francuska	37.0	53.8	7.1	2.0	100.0
Njemačka	20.4	55.4	17.9	6.3	100.0
Grčka	66.9	27.7	4.2	1.1	100.0
Irska	77.4	21.3	0.9	0.4	100.0
Italija	45.9	41.5	9.9	2.7	100.0
Luksemburg	51.6	40.1	5.5	2.8	100.0
Holandija	28.3	57.8	11.3	2.6	100.0
Portugal	65.2	29.7	3.8	1.3	100.0
Španija	57.2	35.4	4.5	2.9	100.0
Velika Britanija	54.1	37.0	7.0	1.9	100.0
<i>Prosjek</i>	<i>48.5</i>	<i>41.6</i>	<i>7.5</i>	<i>2.4</i>	<i>100.0</i>
Nove članice EU					
Bugarska	34.3	46.2	16.2	3.3	100.0
Češka	32.8	51.2	14.2	1.7	100.0
Estonija	37.7	43.8	13.6	4.9	100.0
Mađarska	36.1	49.1	12.4	2.4	100.0
Letonija	32.3	46.2	17.4	4.0	100.0
Litvanija	22.6	49.7	20.6	7.1	100.0
Poljska	50.3	45.4	3.8	0.5	100.0
Rumunija	38.4	47.9	11.1	2.6	100.0
Slovačka	40.7	50.4	7.7	1.3	100.1
Slovenija	62.8	30.7	5.5	1.0	100.0
<i>Prosjek</i>	<i>38.8</i>	<i>46.1</i>	<i>12.3</i>	<i>2.9</i>	<i>100.0</i>
Bivša Jugoslavija					
Bosna i Hercegovina	29.1	31.5	28.2	11.2	100.0
Hrvatska	41.8	48.3	8.5	1.4	100.0
Crna Gora	34.0	48.6	11.9	5.5	100.0
Srbija	42.5	42.9	11.5	3.1	100.0
Makedonija	53.3	35.2	6.0	5.5	100.0
<i>Prosjek</i>	<i>40.1</i>	<i>41.3</i>	<i>13.2</i>	<i>5.3</i>	<i>100.0</i>
Total	42.5	43.0	11.0	3.5	100.0

Koliko ste ponosni što ste građanin Crne Gore?

Neki nalazi:

- Transformacija političke kulture u dimenziji odnosa do sistema kao cjeline se zaista dešava znatno sporije nego transformacija strukturnog segmenta političkog sistema, o čemu nam govori sličan prosjek između novih članica EU i država koje su proistekle iz sličnog postsocijalističkog strukturno-kulturnog miljea;
- Države koje karakteriše visoka političko-etnička podijeljenost imaju najniže vrijednosti (sa izuzetkom Njemačke kod koje se niska vrijednost može objasniti istorijskim razlozima i Holandija kod koje objašnjenje treba tražiti u kulturološkim razlozima) bez obzira na strukturno uređenje;
- Crna Gora ima izrazito nisku vrijednost identifikacije sa političkim sistemom operacionalizovane kroz “ponos na pripadnost” – 34%, za šta bi dominantno objašnjenje bila visoka unutrašnja etnička podijeljenost i polarizovanost društva;
- Ukoliko ovaj indikator uzmemo kao relevantan za dimenziju političke kulture koju čini odnos do sistema kao cjeline, Crna Gora bi imala relativnu nisku vrijednost, a samim tim i nisku ocjenu u ovoj dimenziji političke kulture.

%	Veoma veliko i veliko povjerenje u...		
	štampu	sindikate	političke partije
Stare članice EU			
Austrija	35.3	29.4	14.8
Belgija	41.5	48.4	20.4
Danska	38.7	57.4	43.6
Francuska	38.4	41.9	16.4
Njemačka	30.4	37.4	12.1
Grčka	22.1	22.6	16.9
Irska	41.6	54.7	32.0
Italija	28.5	30.1	13.5
Luksemburg	48.9	57.8	39.7
Holandija	39.7	49.9	31.8
Portugal	58.3	43.6	23.1
Španija	37.1	36.7	17.4
Velika Britanija	15.7	29.6	13.5
<i>Prosjek</i>	<i>36.6</i>	<i>41.5</i>	<i>22.7</i>
Nove članice EU			
Bugarska	25.7	10.6	8.8
Češka	33.6	29.6	16.2
Estonija	34.4	42.8	12.1
Mađarska	22.8	24.6	9.6
Letonija	47.2	49.7	14.3
Litvanija	54.2	53.1	9.1
Poljska	36.3	31.1	11.7
Rumunija	43.5	35.9	17.8
Slovačka	35.8	41.9	25.5
Slovenija	62.0	52.6	23.0
<i>Prosjek</i>	<i>39.6</i>	<i>37.2</i>	<i>14.8</i>
Bivša Jugoslavija			
Bosna i Hercegovina	28.0	31.5	12.2
Hrvatska	14.9	17.1	7.2
Crna Gora	20.6	23.3	16.0
Srbija	11.1	12.4	6.2
Makedonija	47.8	34.7	34.3
<i>Prosjek</i>	<i>24.5</i>	<i>23.8</i>	<i>15.2</i>
Total	33.6	34.2	17.6

Odnos do
input
nosilaca u
političkom
sistemu

- U zemljama starim članicama EU, građani najveće povjerenje iskazuju u radničke sindikate, pa onda u štampu.
- Povjerenje građana je, bez obzira na grupu koju posmatramo, najmanje u političke partije.
- U državama bivše Jugoslavije koje nisu sastavni dio EU najniže je povjerenje u sva tri subjekta u odnosu na posmatrane kategorije.
- U Crnoj Gori je povjerenje u sva tri posmatrana subjekta značajno niže u odnosu na evropski prosjek.
- Crna Gora ima viši nivo povjerenja u input subjekte političkog sistema u odnosu na Srbiju i Hrvatsku, a niži u odnosu na BiH i Makedoniju.

Veoma veliko i veliko povjerenje u...

%	Vojsku	policiju	skupštinu	pravosudni sistem	vlada i državna uprava
Stare članice					
EU					
Austrija	42.5	68.1	29.9	63.6	18.3
Belgija	51.5	71.4	42.4	51.1	31.5
Danska	71.5	90.8	69.9	87.1	55.0
Francuska	72.9	75.4	51.7	55.5	34.7
Njemačka	55.8	70.4	34.8	52.5	27.1
Grčka	72.3	55.0	32.2	50.7	23.1
Irska	73.4	72.2	49.0	50.4	37.6
Italija	73.7	75.7	33.6	36.0	27.5
Luksemburg	55.9	74.5	68.3	69.2	67.7
Holandija	52.1	68.9	46.9	53.8	47.5
Portugal	77.2	77.9	39.8	47.6	29.4
Španija	57.3	68.6	48.7	42.7	34.8
Velika Britanija	89.9	69.5	23.3	41.3	19.3
<i>Prosjek</i>	<i>65.1</i>	<i>72.2</i>	<i>43.9</i>	<i>54.0</i>	<i>34.9</i>
Nove članice					
EU					
Bugarska	43.0	32.7	11.3	17.6	13.4
Češka	33.3	42.6	17.0	34.9	21.2
Estonija	60.1	68.9	28.7	54.7	36.3
Mađarska	40.5	51.5	20.7	38.3	16.8
Letonija	60.2	53.6	20.1	43.7	21.1
Litvanija	71.2	45.6	14.3	25.3	24.7
Poljska	62.1	56.8	19.1	43.0	21.9
Rumunija	76.2	54.8	24.0	41.5	24.7
Slovačka	69.5	53.7	50.8	34.9	52.6
Slovenija	68.3	67.2	46.5	47.3	41.2
<i>Prosjek</i>	<i>58.4</i>	<i>52.7</i>	<i>25.3</i>	<i>38.1</i>	<i>27.4</i>

Odnos prema
output
nosiocima u
političkom
sistemu

%	Vojsku	Veoma veliko i veliko povjerenje u... policiju	skupštinu	pravosudni sistem	vlada i državna uprava			
Stare članice								
EU								
Austrija	42.5	68.1	29.9	63.6	18.3			
Belgija	51.5	71.4	42.4	51.1	31.5			
Danska	71.5	90.8	69.9	87.1	55.0			
Francuska	72.9	75.4	51.7	55.5	34.7			
Njemačka	55.8	70.4	34.8	52.5	27.1			
Grčka	72.3	55.0	32.2	50.7	23.1			
Irska	73.4	72.2	49.0	50.4	37.6			
Italija	73.7	75.7	33.6	36.0	27.5			
Luksemburg	55.9	74.5	68.3	69.2	67.7			
Holandija	52.1	68.9	46.9	53.8	47.5			
Portugal	77.2	77.9	39.8	47.6	29.4			
Španija	57.3	68.6	48.7	42.7	34.8			
Velika Britanija	89.9	69.5	23.3	41.3	19.3			
<i>Prosjek</i>	<i>65.1</i>	<i>72.2</i>	<i>43.9</i>	<i>54.0</i>	<i>34.9</i>			
Nove članice								
EU								
Bugarska	43.0	32.7	Bivša					
Češka	33.3	42.6	Jugoslavija					
Estonija	60.1	68.9	Bosna i	43.7	54.3	26.0	38.9	20.8
Mađarska	40.5	51.5	Hercegovina					
Letonija	60.2	53.6	Hrvatska	46.8	36.6	11.7	19.5	13.8
Litvanija	71.2	45.6	Crna Gora	37.0	44.3	36.2	43.9	38.8
Poljska	62.1	56.8	Srbija	41.1	34.5	12.3	24.5	14.5
Rumunija	76.2	54.8	Makedonija	73.6	58.8	48.8	37.7	51.8
Slovačka	69.5	53.7	<i>Prosjek</i>	<i>48.4</i>	<i>45.7</i>	<i>27.0</i>	<i>32.9</i>	<i>27.9</i>
Slovenija	68.3	67.2	Total	57.3	56.9	32.0	41.7	30.1
<i>Prosjek</i>	<i>58.4</i>	<i>52.7</i>		<i>25.3</i>	<i>38.1</i>	<i>27.4</i>		

Odnos prema
output
nosiocima u
političkom
sistemu

- Postoji razlika između prosjeka grupe država koje smo uzeli kao referentne za participativnu političku kulturu i ostale dvije grupe u smislu da građani prve grupe država imaju mnogo više povjerenja u institucije vlasti od građana druge dvije grupe.
- Između druge grupe – nove članice EU i treće grupe – bivše članice SFRJ nešto je manja razlika, ali vidimo da građani treće grupe imaju niže povjerenje u institucije u odnosu na građane ostalih grupa.
- Građani treće grupe najmanje povjerenja imaju u skupštinu i vladu, a najviše u vojsku i policiju.
- Crna Gora ima niže povjerenje u vojsku u odnosu na svoju grupu, povjerenje u policiju je na nivou prosjeka, povjerenje u skupštinu i pravosudni sistem i vladu je više u odnosu na prosjek unutar skupine u koju smo je svrstali.

Odnos prema vlasti

Ajtem	U potpuno sti se slažem	Uglavno m se slažem	Uglavno m se ne slažem	Uopšte se ne slažem	Total
Vlast treba stalno kritikovati kako bi bila bolja	38.8	36.4	19	5.9	100.0
Vlast se mora poštovati ma kakva ona bila	16.8	33.4	24.4	25.4	100.0
Nikada se ne smije dozvoliti ljudima na vlasti da misle kako su oni uvijek u pravu.	37.2	38.7	16.3	7.8	100.0
Ko je na vlasti taj je uvijek u pravu.	7.7	18.8	32.7	40.8	100.0

Demokratija i politička kultura u istočnoj Evropi

- Klingemann, Fuchs i Zielonka
- Indeks demokratske kulture
- formula: democracy – autocracy = ((a+b) – (c+d))

Indikatori

- Opisaću različite tipove političkih sistema i molim da za svaki odgovorite šta o njemu mislite kao o načinu upravljanja našom državom. Za svaki možete odgovoriti je li veoma dobar, dobar, loš, veoma loš:
 - *Imati demokratski politički sistem.*
 - *Demokratija može imati problema, ali je bolja od bilo kojeg drugog oblika upravljanja.*
 - *Imati moćnog vođu koji ne mora da se bavi parlamentom i izborima.*
 - *Imati vojnu vlast u državi.*

- Vrijednosti skale su podijeljene na od +6 do – 6 pri čemu vrijednosti 6 i 5 imaju snažne demokrate, od 4 do 1, slabe demokrate, 0 neodlučni, a od -1 do -6 autokrate.

	Snažne demokrate (%)	Slabe demokrate (%)	Neodlučni (%)	Autokrate (%)	N		Snažne demokrate (%)	Slabe demokrate (%)	Neodlučni (%)	Autokrate (%)	N
<i>Referentne države</i>											
USA	44	49	4	3	1,360 (88)						
Norveška	60	36	2	2	1,097 (97)						
Zapadna Njemačka	56	41	2	1	969 (95)	Crna Gora	8.7	67.2	13.5	10.7	1,516
<i>Centralna Evropa</i>											
Istočna Njemačka	32	64	3	1	939 (93)						
Poljska	30	64	8	8	823 (75)						
Češka	33	62	3	2	1,017 (89)						
Slovačka	34	60	3	3	959 (88)						
Mađarska	42	51	3	4	540 (83)						
Rumunija	28	58	6	8	917 (74)						
Bugarska	11	68	9	12	644 (60)						
<i>Evropa</i>											
Estonika	27	63	6	4	855 (84)						
Letonija	10	76	8	6	970 (81)						
Litvanija	7	75	11	7	658 (68)						
Bjelorusija	10	67	11	12	1,364 (65)						
Ukrajina	7	67	13	13	1,351 (48)						
Rusia	4	54	16	26	1,210 (59)						

Podaničko-participativna

Podanički elementi političke kulture u Crnoj Gori ogledaju se u:

- Slabo razvijenoj svijesti o ulaznim funkcijama sistema. Ulazne funkcije sistema su one koje se odnose na input društva ka vlasti u vidu političke socijalizacije, regrutacije, interesne artikulacija, interesne agregacije ili političke komunikacije. U sistemu u kome su ove funkcije slabe, javlja se neodgovornost i neresponzivnost vlasti, što obesmišljava participativnu političku strukturu oličenu u liberalno-demokratskom političkom sistemu.
- Slabo razvijenoj svijesti o ulozi pojedinca u funkcionisanju sistema. Ovo se prevashodno ogleda u izbjegavanju odgovarajućih obaveza koja bi građanin trebalo da ispunjava kao što su evaluacija rada organa vlasti, pozivanje na odgovornost, zahtjev za zaštitom prava, interesno organizovanje i sl. Pojedinac nema svijest o tome da je bitan segment sistema i da od njegovog ponašanja sistem zavisi. Na taj način se pojedinac oslobađa individualne odgovornosti koju zahtijeva liberalno-demokratski politički sistem.
- Paternalističkim očekivanjima od države da obezbijedi partikularne uslove neophodne za život pojedinca. Ovo ne znači da se očekivanja odnose na to da bi država trebalo da obezbijedi jednake uslove za sve ili pak uslove za uspješno funkcionisanje ekonomskog sistema koje će stimulisati zapošljavanje i razvoj opet za sve. Zapravo, odnose se na zahtjeve da se država pobrine za pojedinačne interese koje članovi društva imaju. Ova očekivanja se transformišu u vrlo specifičan klijentelistički odnos koji se često javlja u društvima u transformaciji.

Problemi

- Zakon malih brojeva. Mali broj stanovnika koji je koncentrisan na maloj teritoriji utiče na dominaciju neformalnih veza koje društvo po svom karakteru čine *statusnim*. “Osnovno je obeležje statusnih društava da su individualna prava i dužnosti zasnovani na bazi porodičnih i plemenskih odnosa i da osnovni ton takvim društvima daje svest individue o specijalnim i osobenim vezama koje svako ima sa svakim. S druge strane, *kontraktna* društva zasnovana su na teritorijalnim odnosima, a odnosi među individuama su sekularne i ugovorne prirode i zasnovani su na univerzalnim standardima i normama.” (Podunavac, 2008, str. 145) Transformacija društva od statusnog ka kontraktnom je posebno otežana zbog malog broja stanovnika.
- Klijentelističko-patronske odnose u društvu. “Među najčešće pominjanim faktorima koji doprinose razvoju korupcije u novostvorenim državama su: slaba legitimacijska osnova formalnog političkog sistema u odnosu na ubjedljive familijarne ili etničke veze, relativna važnost vlade kao izvora zapošljavanja ili društvene mobilnosti, postojanje bogatih elita kojima je odbijen direktan pristup ili formalni uticaj na politiku i nedostatak snažne predanosti vladavini opštih prava od strane elite ili populacije.” (Scott, 1969, str. 1142)
- Neodgovornost javnih funkcija i netransparentnost donošenja odluka. Iako formalni mehanizmi odgovornosti javnih službenika postoje oni se rijetko upotrebljavaju i na taj način se stvara privid nedodirljivosti javne službe i dodatno podstiče isključenost građana iz političkog procesa. Sistem kontrole rada i transparentnosti državnog aparata na svim nivoima trebalo bi pospješivati i činiti efikasnijim kako bi se ovo stanje promijenilo.